

Wim Wenders'te Ülkeden Ülkeye "Arayış Yolculuk"u

Arş. Gör. Aşlı KOTAMAN

Özet

Bu makalede, modern çağda arayış içerisinde olan bireyin bir ülkeden bir ülkeye savruluşunu, Wim Wenders'in "Alice Kentlerde" filmi üzerinden ele alacaktır. Bu filmdeki arayışlar, farklı mekanlara göç eden veya yolculuklara sığınan bireylerin duygusal dünyalarına ilişkindir. Makale, modernitenin bir yandan sağladığı çeşitliliği diğer yandan neden olduğu monotonluğu sık sık yer değiştiren ve kendilerine yeni "yurt"lar edinen karakterler aracılığıyla gösterecek ve filmde "vatan" kavramının sınırının nerede çizildiği ve nasıl tasvir edildiğine değinilecek ve filmin tartışması karakterin yol izleği üzerinden yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Yolculuk, mekan, birey

Abstract

In this article, I discuss the endless search of the individual from one city to the other in the modern life and to do that I take Wim Wenders' film "Alice in the Cities" as the subject matter. The searches in this film reflect the emotions of the individuals who refuge to different places or who try to find a shelter in their journeys. Through the analyzes of the characters who keep making journeys and who make new "homelands" the article makes an argument on the multiplicity that modernity brings as well as the monotony that it creates. In the article I also comment on the concept of the homeland in terms of how the boundaries of the homeland are drawn and how it is described. The article illustrates these points focusing on the theme of the road that the character follows.

Keywords

Journey, homeland, individual

"Kuzey dünyasında olup bitenleri anlamak için kuzeyin yıldızlarının görünmediği güneydeki uzak denizlere çekilmek....."
Melville

Giriş

Yolculuk ana fikri her zaman edebiyat dünyası için kalıcı ve çekici bir konu olmuştur. İlk çağlarda Homeros'un Odessa'sı, Orta Çağ'da Dante'nin İlahi Komedyası, Rönesans'da Rabelais'in Gargantua Pantagruel'i ve Saint John Perse'ün Anabase'i yolculuk hakkında derin semboller taşıyan yapıtlardır. Rimbaud'nun Cehennemde Bir Mevsim (1873), Eliot'un Waste Land'i ve Saint John Perse'ün Seamarks'ı (1958) modern yazının yolculuk destanlarıdır. Bu yazılarda anlatılan yolculuklar Baudelairevari bir duyarlılıkla yazılmış ve yolların her zaman insanın kendini keşfetmesi için katedilen yollar olduğu savunulmuştur. (Fowles1994, p:45) Makalenin ana fikri ele alınan filmdeki yolculuğun aslında karakterin içsel yolculuğu ve bir tür kendini keşfetme serüveni olduğudur.

Yola çıkış -çekip gitmek- bir anlamda kendi kendini tatil etmektir. "Ben" denileni unutmak, kimliği, geçmişi yada geleceği olmayan, yalnızca kaydeden, şaşırın, hayran olan

veya öfkelenen, saf bir zamandan ibaret o insan haline gelmektir: Yola çıkış –çekip gitmek- alışkanlığa karşı kendi sürecini yaratmaktır. (Bruckner-Finkelkraut, 1997, s.121)

Baudelairevari Bir Huzursuzluk Hali

Yol sinemasındaki yol izlekleri kahramanların kimi zaman belli hedefleri olmadan oradan oraya hareket edişlerini ve hiç bir yerde kendilerini “ev”lerinde gibi hissetmeyişlerini anlatır. Çevreleri ve içinde buldukları toplum nedeniyle yabancılaşan bireyler arayış içersindedirler. Bu arayış halleri sürekli hareketli oluşlarıyla resmedilir. Kimi zaman kişilerin coğrafi değişimi içinde buldukları ruh halinin de değişimini beraberinde getirir. Geziler karakterlerin bilinç durumlarından bir vazgeçiş, gerçeği inkar ediş, ölüm korkusuyla yer değiştiren yaşam korkusuna karşı bir direniştir. Kendini gerçekleştirmek arzusunda olan kişilerin edebiyattan başka sığınacakları bir kaleye ihtiyaçları vardır ve Wenders gibi yönetmenler modernliğin sıkıntılarına sinematograf aracılığıyla karşı durmaya çalışmışlardır. Baudelaire bu durumu “any where out of the world” diye tanımlar. “Ben nerede değilsem orada mutlu olacaktım gibi gelir” diyen şair, hem bir yolculuk tutkunu hem de bir yolculuk kaçını olmakla bize Platon’un varlık kavrayışını anımsatan ikili bir dünyanın ikilemleri insanıdır. O hep ötelere özleyen bir ruhtur, ancak bu dünyaya çakılmıştır ve ötelere belki de düşten başka bir şey değildir. Bedeniyle burada ruhuyla başka bir yerdedir. Onda her gerçeklik bir ülküseli düşündürür, her eylem bir ülküsel kaçışa açılır. Bu madde dünyasında insan iğreti bir varlıktan başka bir şey değildir. Baudelaire “iyinin ve kötünün ötesine” gidişin peşindedir. (Martin Jay, 1989, s.178) O mutluluğu ve aradığı iç huzurunu bu dünyada olmayan, bugünün ötesinde bir yerlerde bulacaktır. Yaşamı bir hastaneye benzetir Baudelaire, “hastalar sürekli yattıkları yeri değiştirme saplantısı içindedir. Bir hasta kaloriferin yanında acı çekerse cam kenarına geçince her şeyin daha iyi olacağını düşünür” der. (Botton, 2003, s.38) Wenders’in filmindeki karakter ise yolculuğunda bu dünyanın dışında olanın, bugünün ötesinde olanı aramaktadır. Kendi gerçekliğini yaşayabileceği, kendi davranışlarının öznesi olabileceği bir yerin peşindedir. Karaktere yol gösterecek olan ise küçük Alice’tir. Küçük Alice filmin kahramanlarından biridir ve Alice Harikalar Diyarında masalındaki Cheshire kedisinin yerini almaktadır.

Masal Dünyasına Yolculuk

Alice Kentlerde (1973) filmi Wenders’in de en sevdiği filmi olmakla beraber yönetmenin en dokunaklı filmlerinden biridir. *Alice Kentlerde* (1973) yönetmenin ilk bağımsız filmi olması nedeniyle Wenders’in sinema estetiğini ve sinema dilini en çok yansıtan filmidir. Wenders’in bu ilk “yol filmi”nde bir Alman gazeteci olan Philip (Rüdiger Vogler), rastlantı sonucunda bir kadınla tanışır. Kadın ondan kızı Alice’i (Yella Rottländer) Avrupa’ya babaannesinin yanına götürmesini ister. Ancak Alice babannesinin adını da oturduğu yeri de hatırlamamakta sadece babaannesine ait ufak ipuçları hatırlamaktadır. Philip ve Alice, Avrupa’da bir kentten diğerine geçerek Alice’in büyükannesini aramaya başlarlar. Aralarında bir dostluk ve sevgi başlar. Alman gazetecinin Amerika’daki amaçsız gezinişi bu küçük kızla bir anlam kazanır. Alice Philip’i kendi gerçekliğine yaklaştırmak onu bugünün ötesinde bir yere taşıyabilmek için oradadır.

Film Philip'in Amerika'daki yolculuğu ve Alice ile Philip'in Avrupa'da yaptıkları yolculuk olarak iki bölümde incelenebilir. Alice Kentlerde filmde iki bakış açısı vardır: Alice'in çocuk bakış açısı ve Philip'in yetişkin bakış açısı. Alice filmde bize masal dünyasının kapılarını açar ve görünenleri çocuk gözüyle aktarır. Tıpkı Alice Harikalar Diyarında masalında olduğu gibi. Philip'in yetişkin duyarsızlığına Alice bir o kadar çocuk merakıyla yaklaşır. Alice'e bakarak görürüz ki insanın içsel kendini buluş yolculuğu aynı zamanda ütöpik bir masal gezisidir. Sanat ütopyanın korunup sığındığı tek alandır ve Wenders, filmlerinde ütopyaların halen var olabileceğini gösterir. Karakterlerin bu yol filmlerinde varmak istedikleri nokta bir başka kent, bir başka ülke ya da bir dağın tepesi değildir. Çünkü filmlerdeki kahramanlar bu hayatın çevrelediği kendilerinden de kaçmakta ancak gittikleri her yere kendilerini de beraberlerinde götürmektedir. Alice Kentlerde filmdeki kahraman Philip'te tıpkı Baudelaire gibi bir flaneur, bir düşünür gezerdir. Kalabalıklar arasındaki yalnız insandır. İçinde yaşadığı kentlerde, bir aylıklık, bulanıklık, anlamsal belirsizlik mekanıdır. Kente anlam katma çabası, Philip'in kendini bugün ötesine taşıma çabası tıpkı masalda olduğu gibi Alice'in yol göstermesi ile mümkün olabilecektir. Philip'in özgürlüğü onun yolculuğunda bugünün ötesinde bir dünyaya ulaşması ile mümkündür. Ancak özgürlüğün yalnızca birşeyden özgürlük (freedom from) olmakla yetinen bir durum olmayıp aynı zamanda olması istenen şeye erişmek için özgürlük (freedom to) olma özelliğine sahip bir durum (Timuçin, 1992, ss: 537-538) olduğu düşünülürken Philip'in özgürleşmek için yollara savrulması ile mümkün olacaktır. Çünkü olduğu yerde mutlu değildir. Filmin açılış sekansını takiben bir kumsalda yalnız görünen Philip "Under the Boardwalk" şarkısını mırıldanmaktadır. "Under the board walk / down by the sea / on a blanket with my baby/that's where I wanna be" diye mırıldanırken yalnızdır. (Graf, 2002 s.74) Sevgilisiyle beraber özlediği yerde değildir. Olmak istediği yer burası değildir.

Alice Kentlerde filminin kahramanlarından biri olan Philip 30'lu yaşlarındadır. Bir kimlik bunalımı yaşamaktadır. Yaşamından tat almamakta ve büyük bir tatminsizlik yaşamaktadır. Resmi ikametgahı belli değildir. Philip'i ilk olarak Amerika'da burası hakkında bir dergi yazısı yazmak niyetinde görürüz. İlk sahneden itibaren bize Philip'in içinde bulunduğu çevre tanıtıldıkça onun yalnız bir insan olduğunu ve yitirilmiş düşleri olduğunu anlarız.

Diğer kahramanımız ise Alice'tir. Alice ismi bize Alice Harikalar diyarında masalını anımsatır. Masal, kız kardeşi ile pikniğe çıkan küçük sarışın Alice'in "Geç kaldım" diyen bir beyaz tavşanın arkasından gitmesi ve tavşanın girdiği deliğe bakarken delikten içeriye düşmesiyle başlar. Küçük delik bir anda büyür ve Alice'i fantastik bir dünyanın içine çekiverir. Bir çok hayvan ve konuşan oyun kağıtları ile bezeli masal kahramanları Alice'i şaşkınlığa uğratır. Masal bu büyüleyici hayal dünyasından bir ağacın dibinde Alice'in uyanması ile sona erer. Masalda yer alan Cheshire Kedisi, Alice istediğinde ortaya çıkar ve genellikle Alice'i kızdıran konuşmalar yapar. Ama Cheshire Kedisi'nin tüm konuşmaları felsefi değer taşır ve Alice'in yaşam pencerelerini zorlar. Filmde ise masaldaki Alice, Philip'tir. Filmin kahramanı küçük Alice ise masaldaki Alice'e yol gösteren Cheshire kedisidir.

Masalda Alice ile Cheshire kedisinin arasında geçen diyalog aynı filmdeki Alice'in Philip'i sürüklediği ve Philip'in yaşam pencerelerini zorlamaya başlayan yolculuğuna benzemektedir. Diyalog şöyledir¹:

"Alice : Buradan gitmek için bana hangi yolu izlemem gerektiğini söyler misin?"

Cheshire Kedisi : Nereye gitmen konusunda iyi bir anlaşmaya bağlı bu.

Alice : Neresi olduğunun önemi yok!

Cheshire Kedisi : O zaman hangi yol olduğunun da bir önemi yok.

Alice : Sonunda herhangi bir yere varsın da.

Cheshire Kedisi : Elbette varacaksın. Eğer yeterince uzun yürürsen."

Philip'in de varacağı nokta belli değildir. Alice onu bir yolculuğa sürükler ve bu yolculuk Philip'in içsel bir kendini buluş yolculuğudur.

Filmdeki kahramanın –Philip'in- davranışlarının öznesi olabilmesi gerçek dünyanın dışına çıkması ile mümkündür. Bu dünyanın kurallarına göre yaşamak, içinde bulunduğu kentin sınırlarına göre yaşamak Philip'e göre değildir. Philip burada "çekip giderek alışkanlığa karşı kendi sürecini yaratmak" istemektedir. Filmde çelişkiler ancak seyirci kahramanların yaşadığı coğrafi ve toplumsal çevreyi tanımaya başladıktan sonra ortaya çıkar. Bu çelişkiler ise çözümsüz uzlaşmazlıklara, arayışlara yol açar. Çelişkilerle hesaplaşmaya başlama ise yeni bir başlangıcın olanaklarına doğru yol alındığını gösterir. Bu da Philip'in bugünün ötesinde olan bir hayatın arzusunda arayış yaptığının kanıtıdır. Bugünün kurallarına göre yaşamayı reddeden Philip "içselliğince yönetilmek" arzusundadır. Modernliğin insani bunalımlarını resmeden Wenders'in filmlerindeki karakterler toplumun kurallarınca yönetilen insan olmaya karşı çıkarak içselliğince yönetilen insanlar olmak arzusunu yaşarlar. Bu nedenledir ki çıktıkları yolculuk soyut bir yolculuktur. İçsel dünyaları bir arayıştadır ve ruhları bir inkar yaşamaktadır. Kendilerini yollara vurmaları da bu yüzdendir. Mayakovski yolculuğun bir araç olduğunu söyler, yolculuk Philip içinde içsel dünyasıyla yüzleşmenin bir aracıdır.

Filmde Philip, Amerika'dayken onu cezabetmesi gereken tüm uyaranlar –neonlar, ışıklar, reklam panoları- aslında onun için bir anlam ifade etmez. Fotoğraf makinesiyle kentin sokaklarında dolaşırken imgelerin boyunduruğundan kurtulmuş bir kentin görüntülerini yakalamaya çalışır ancak her yanı reklamlı, ışıklı "büyülü" "aldatıcı" bir dünya ile çevrelenmiştir. Bu dünya sadece insanı özgürleştirmeyi vaat eder ancak daha çok tutsak alır. Modernitenin sağladığı çeşitliliğin aldatıcılığı Philip'in Amerika'da arka arkaya izlediği ve dinlediği reklamlarda kendini gösterir. Amerika'dayken arabayla otoyolda gitmektedir. Radyoda dönüp duran reklamlar için "hiçbir şeyi sonuna kadar dinleyemiyorum" der. Bu, imge dünyasının Philip'in kendi gerçekliğinden ne kadar uzakta olduğunun kanıtıdır. Gerçek dünya ile imge dünyası bu noktada birbirinin içindedir. Philip'in fotoğraf makinesi onun kendi gerçekliğinin bir simgesidir. İmgeler dünyasından bir sığınak, dünyayı algılamak istediği biçimiyle algılamak için somut bir çabadır. Kendi dünyasını yaşamak "bu dünyanın dışında herhangi bir yer"i yaşamak ve bugünün ötesini

¹ Erişim Tairhi Nisan 2005.

yaşamak için fotoğraf makinesi onun kurtuluş anahtarıdır. “Fotoğraflarda hiçbir zaman aradığım şey çıkmıyor” derken kastettiği de kendi gördüğü gerçeğin, kendi algıladığı gerçeğin fotoğraflara yansımaysıdır.

Wim Wenders’in ele alınan filmi siyah beyazdır. Yönetmenin amacı kuşkusuz Philip’in içinde bulunduğu çaresiz ruh halini seyirciye daha iyi yansıtılabilmektir. Philip’in ruh halinin farklı yol izleklerinde değişiklik göstermediğini, hayatının ne kadar sıradan ve standart olduğunu, kendini gerçekleştirme konusunda sokaktan geçen diğer insanlardan bir adım önde ya da arkada olmadığını siyah beyaz karelerden anlarız. Ancak yine de Philip’in Amerika’daki ve Avrupa’daki yol izlekleri birbirlerinden farklılık gösterir.

Philip, Amerika’daki yolculuğunda yazıyı yazabileceğinden umudu kesince kentin sokaklarında arabayla dolaşmaya başlar. Buradaki kent Avrupa’da dolaştığı kent sokakları kadar belirgin de değildir. İnsanların yanından geçmez Philip, kentin iç mekanlarına da girmez. Sanki yüzeyde dolaşmaktadır. Aynı kendini yüzeyde hissettiği gibi ya da hiçbir şeyin parçası olduğunu hissedemediği gibi. Gerçek dünyanın da yüzeyinde bir yerlerdedir, bir türlü içine girmeyi başaramaz. Avrupa’daki yolculuğu ise biraz daha farklıdır. Burada kentlerin sokaklarına girer. Kendini keşfetmeye başlaması ve arayışının anlam kazanması gibi sanki kentin sokakları da kimlik kazanmıştır. Michel Delon’un dediği gibi aylıklığı günlük yaşamını estetize etmeye başlamıştır artık. (Delon, 1997, s.61.) Amerika’da birbirinin aynı olan oto yollar burada farklılaşmaya başlar. Belki de bu Wenders’in Amerikan rüyasının sonudur. Onun için “ev” ancak Avrupa’dır. Yönetmen, başka bir mümkünün olabileceği, bugünün ötesine geçilebileceği farklı bir hayatın Avrupa’ya daha yakın bir yerlerde olduğunu söylemektedir.

Filmde belirleyici olan ölü boşluklar vardır. Bekleyişin ve beklemenin ölü boşlukları bu filmde asıl olay kadar canlıdır. Filmin ilk sekansı ve onu takip eden sekanslarda diyaloglar çok azdır. Philip’in kendi kendine konuştuğunu sıkça duyarız. Amerika’da bu monologlar daha belirgindir. Onun dışında kalan zamanlarda “ölü boşluk” anları vardır ve bu anlar aynı zamanda Philip’in yabancılaştığı bu dünyayı, algılayış biçimidir. Aynı Alice’in Philip’in çektiği fotoğraflara bakarken söylediği gibi, “ne güzel bomboş...”

Sonuç: “Eve Dönüş”

“Ütopyalara yer vermeyen bir dünyanın haritası eksik kalmıştır”²

Philip bu boşluktan kurtulma yolunu arayış yolculuğuyla bulur. Alice onu bu yolculuğa çıkarandır. Philip’in içine düştüğü boşluk ise otel odasındaki sahneyle anlatılabilir. Amerika hakkında bir şeyler yazma konusunda başarısız olan Philip tüm o imgelerle yüklü otel odasında yatarken aslında görünenden fazlasının olmadığına karar verir. Dünya onun gördüğü kadardır ve daha fazlası yoktur. Philip’in hayatına bir anlam katma bir anlamda “eve” dönüş mücadelesi yine bir boşluğun içinden çıkar. Philip büyük bir kararlılıkla Alice’i bu yaşanılması güç dünyadan kurtarmak ve onun hayatını “düzen”e sokmak niyetinde değildir. Onun içine girdiği zorlu bir arayıştan çok isteksiz bir girişim

² Oscar Wilde’den alınmıştır.

olarak nitelenebilir. (Orr, 1993 s.195) İçine düştüğü yaşamsal boşluk onu Alice ile kentlerin sokaklarındaki arayışına çıkarır.

Philip Avrupa'ya doğru yola çıkmadan önceki gece kız arkadaşını görmek ister. Ancak kız geceyi onunla beraber geçirmeyi "insan kendini kaybederse, duymayı görmeyi de unutmaz" diyerek reddeder. Avrupa'da Philip ile Alice arasında bir dostluk başlar. Philip kendini çevreleyen uyuşuk halden yavaş yavaş kurtulmaktadır. Ancak bir kez kendini kaybettiğinden artık görmeyi ve duymayı unutmıştır. Birkaç denemede Alice'in babaannesini bulamayınca Alice'i polise teslim eder. Ancak Philip yolculuk devam ettikçe yavaş yavaş görmeyi ve duymayı öğrenmeye ve Alice'i özlemeye, onu sevdiğini anlamaya başlamıştır. Kedi Cheshire'nin yol gösterici olduğu gibi Alice'in, Philip'i içinde bunaldığı dünyanın gerçeğinden çıkararak bir ütopyaya, bugünün ötesinde bir yerlere, Philip'in huzuru bulabileceği bu dünyadan başka bir dünyaya götürmesi onu kendi özlediği "ev"ine ulaştırması için Alice polisten kaçır ve Philip'le tekrar bir araya gelir. Daha sonra Philip bir gazetede Alice'in polisten kaçtığı için arandığı haberini okur. Bir polis Philip'e gelerek Alice'in büyükannesinin oturduğu yerin bulunduğunu, annesinin de Münih'te olduğunu söyler. Philip'in Amerika'da belirsizlikler içinde başlayan yolculuğu son etapta anlam kazanmaya başlamıştır. Münih'e doğru yola çıktıkları tren yolculuğu filmin sonudur. Trenin penceresinden başlayan bir helikopter çekimi görüntüye gelir. Sonra kamera tekrar göğe yönelir ardından da Ren bölgesinin tümü görünür. Tren ufukta kaybolur. (Künzel, 1986, ss.74-75) Kentin tümünün görüldüğü sahnede, Alice'in Philip'i arzu ettiği bugünün ötesine taşırken Philip'in içinde bulunduğu ruh halinin belirginleşmeye başladığı, içine düştüğü boşluğun dolmaya başladığını gösterir. Philip ve Alice artık kentin sokaklarının içinde kaybolmuş degillerdir. Kent tüm açık seçikliği ile ortadadır. Trenin görüntüsü filmin başlangıç sekansındaki uçağın görüntüsünden farklıdır. Nereye gideceğini, nereden geldiğini bilmediğimiz uçağın yerini Ren'den Münih'e doğru hareket eden tren almıştır. Ancak asıl yolculuk Philip'in içsel yolculuğudur. Alice Harikalar Diyarında'daki Alice'in uyanıvermesiyle rüyasının sona ermesi gibi ona yol gösteren kedi Cheshire -filmdeki Alice- babaannesine doğru yola çıkmış ve Philip uykusundan uyanmıştır. Ancak bu uyanış aynı zamanda onun yüzeyde yaşamasından uyanışıdır. Bir şeylere ait olmaya başlamasının başlangıcıdır. Kendi gerçekliğinde yaşamak istediği bugünün ötesindeki dünyaya, "any way out of the world"e uyanışıdır.

Kaynaklar

Kitaplar:

Botton, A. (2003), **Seyahat Sanatı**, İstanbul:Sel Yayıncılık

Graf, A. (2002), **The Cinema of Wim Wenders**, London & New York:Wallflower

Press.

Fowles, W., (1994), **Rimbaud and Jim Morrison**, The Rebel As A Poet: A Memoir, Duke University Press United States of America

Jay, M. (1989), **Diyaletik İmgelem**, İstanbul: Ara Yayıncılık.

Künzel, U. (1986), **Wim Wenders**, İstanbul: Afa Yayınları.

Orr, J. (1993), **Sinema ve Modernlik**, Ankara:Ark Yayınları.

Timuçin, A. (1992), **Düşünce Tarihi**, İstanbul: BDS Yayınları.

Sürelî Yayınlar:

Bruckner P. - Finkielkraut A. (1997) **Çekip gitmek, Alışkanlığa Karşı Kendi Sürecini Yaratmaktır**, Sanat Dünyamız Dergisi Yolculuk Özel Sayısı, sayı:66
Delon M. (1997) **Aydınlanma'nın Gezintisi**, Sanat Dünyamız Dergisi Yolculuk Özel Sayısı, sayı:66

İnternet:

www.kedimveben.com, **Alice ve Kedisi Cheshire**, Erişim Nisan 2005

Kaynak Film:

Alice Kentlerde (1973), Wim Wenders